

Justisdepartementet
Postboks 8005 Dep,
0030 Oslo

referanse. 22/1508
postmottak@jd.dep.no

Oslo 6. september 2022

Høringssvar – utredning om dokumentoffentlighet i straffesaker

Verdens Gang er landet mest leste nettavis med mer enn to millioner daglige lesere. Redaksjonen bruker betydelige ressurser på samfunnskritisk og undersøkende journalistikk. De senere årene har et klart definert satsingsområde vært systemkritiske granskninger av politi- og påtalemakt. Vår klare oppfatning - basert på fersk erfaring - er at medienes mulighet til å rette et kritisk søkelys mot rettsstatens aktører, og avdekke forsømmelser mot enkeltpersoner og grupper, begrenses av mangel på åpenhet. Vi støtter i all hovedsak professor Ragna Aarlis situasjonsbeskrivelse.

VG slutter seg til de juridiske betraktningene og merknadene som Norsk Presseforbund (NP), Norsk Journalistlag (NJ) og Norsk Redaktørforening (NR) har til Ragna Aarlis utredning. Det er etter VGs mening et klart behov for å styrke særlig pressens innsyn i straffesaker.

VG vil ikke gjenta argumentasjonen fra de tre nevnte høringsinstansene, men gi noen konkrete eksempler og betraktninger belyser nødvendigheten av de foreslåtte lovendringene.

Overordnet om behovet for endring

Den kritiske og uavhengige journalistikken er avhengig av at redaksjonene får innsyn i saksdokumenter. I dag oppleves det som vilkårlig om vi får innsyn eller ikke.

Det nåværende regelverket er fragmentarisk og mangelfullt. Dermed får instansene som skal besvare innsynsbegjæringer fra pressen en svært vanskelig oppgave. Resultatet da ofte blir avslag, selv når offentlighetens informasjonsbehov synes åpenbart.

Ettersom innsynsretten i dag i realiteten hviler på EMK artikkel 10 og Grunnlovens § 100, og interne bestemmelser ikke klart definerer hva pressen kan få av innsyn, opplever mediene sprikende og tilfeldig saksbehandling. Pressens ressursbruk knyttet til innsynsbegjæringer er betydelig, med et sannsynlig utfall at saker ikke blir belyst av kapasitetshensyn.

Vilkårligheten byr på en rekke problemer i det daglige. Det er ofte svært tidkrevende og utfordrende å drive kritisk og undersøkende journalistikk opp mot politi- og rettsvesenet.

Dette kan eksemplifiseres med at VG måtte til Høyesterett for å få avklart hvorvidt man kunne få innsyn i avhør av en tidligere politimester. Det sier seg selv at de fleste redaksjoner i Norge ikke har ressurser til å gjennomføre en slik prosess.

VG mener at mer definerte nasjonale regler vil bidra til at flere redaksjoner kan drive kritisk og undersøkende journalistikk på rettsfeltet. Det vil være en styrke for rettssikkerheten.

Eksempler som viser behovet for endring

Til hele den foreslåtte § 29, støtter VG NP og NJs juridiske betraktninger og merknader. Det knyttes her noen erfaringsbaserte eksempler til noen enkeltbestemmelser. Eksemplene understreker behovet for endring og lovfesting av innsynsrett.

§ 29 annet ledd bokstav f, om innsyn påtalemyndighetens bevisoppgave:

Det fremgår av Riksadvokatens veileder at pressen som hovedregel kan få kopi av bevisoppgavene. På tross av dette, opplever vi at hvorvidt journalister får innsyn eller ikke, er tilfeldig. Det beror ofte på hvem som møter fra påtalemyndigheten.

VG har ved en rekke tilfeller opplevd ikke å få tilgang på bevisoppgaver. Noen ganger begrunnes avslaget med personvern hensyn eller at det av praktiske og tidsmessige hensyn ikke prioriteres å legges til rette for innsyn. Andre ganger begrunnes ikke avslag i det hele tatt.

Denne vilkårligheten gjør det vanskelig for pressen både å identifisere potensielle saker av offentlig interesse og å følge rettssaker. Den løpende nyhetsformidlingen svekkes. Sjansen for å oppdage feil og forsømmelser reduseres.

I mange tilfeller fremstår det ulogisk at pressen ikke kan få tilgang til en skriftlig plan, når både journalister og allmennheten samtidig kan følge hele rettssaken.

Dagens vilkårlighet synes i enkelte tilfeller å være basert på en ubegrunnet mistro til pressen og pressens motiver. VG mener derfor forslaget om offentlige bevisoppgaver er nødvendig. Mediene er avhengige av forutberegnelighet for å utføre sitt oppdrag.

Under dette punktet vises også til forslaget om rett til innsyn i hjelpedokumenter som benyttes i offentlige hoved- og ankeforhandlinger (§ 29 a bokstav c). Dette vil utvilsomt bidra til at pressen får bedre forståelse av saker og som igjen hever kvaliteten på journalistikken.

Fengslingskjennelser

Det fremgår av forslaget at enhver har rett til innsyn i fengslingskjennelser selv om fengslingsmøtet har vært holdt for lukkede dører, med unntak for saker der fengsling er begrunnet i bevisforspillelsesfare, arrestordre eller utleveringsbegjæring fra utlandet.

Generelt er det bra at det lovfestes en slik regel om innsyn i fengslingskjennelser. På dette feltet har innsyn vært praktisert forskjellig rundt omkring i landet. Noen utøver full offentlighet, særlig Oslo tingrett og Borgarting lagmannsrett, mens andre domstoler ikke gjør det. Det er også ulik praksis rundt å publisere fengslingskjennelser på pressesidene til domstol.no.

Samtidig viser VG til NJs argumentasjon med at den foreslåtte regel vil innebære en innskjerping av gjeldende praksis når det gjelder innsyn i kjennelser begrunnet i bevisforspillelse, og støtter NP og NJs anførsler om at unntakene i § 29 a første ledd bokstav b fjernes.

§ 29 annet ledd bokstav g, pressens rett til innsyn i dokumentbevis som har vært fremlagt i offentlig hoved- og ankeforhandling:

Som NP, mener VG dette er et av de viktigste forslagene i utredningen. Det vises til NPs redegjørelse for det generelle behovet for endringer.

I dag er tilgangen til dokumentbevis underveis i rettssaker minimal. Igjen er vår erfaring at det gjøres vurderinger avhengig av hvem som møter fra påtalemyndigheten eller hvem som er dommer. Viktige bevis legges ofte frem i høyt tempo. Journalister må følge med på skjermer, som enten står langt unna tilhørerne er eller plassert slik at det er vanskelig å følge bevisfremleggelsen .

Dette innebærer at pressen som regel ikke har noen mulighet til å danne seg et selvstendig bilde av dokumentbevisene. Man er henvist til å ta samtdsnotater, noe som gir høy risiko for feil. Dagens praksis i norske rettssaler svekker muligheten for kritisk og uavhengig journalistikk. Slik journalistikk er tidkrevende og krever refleksjon, som igjen krever uforstyrret tilgang til sakens dokumenter.

Erfaringmessig mener de fleste møtende aktorer at pressen ikke skal få tilgang til dokumenter som er lagt frem for åpent rett, selv om Riksadvokaten legger opp til dette i sin veileder. VG har erfart at det gis en rekke underlige avslag som ikke er egnet til å styrke tilliten til rettsvesenet.

Eksempelvis: I en alvorlig straffesak vedrørende misbruk av stilling, var et av hovedbevisene et stort antall tekstmeldinger. Da VG spurte aktor om det var mulig å notere fra sakens dokumenter, fikk vi et kontant nei. Møtende aktor begrunnet avslaget slik overfor vår medarbeider: “du er jo ung, så du er vel flink til å notere raskt.” Da VG opplyste om at TV-skjermen med bevisene var plassert langt unna publikumsbenken, og at det derfor var svært krevende å følge bevisfremleggelsen, svarte aktor at: “du er jo så ung, så du har vel godt syn”.

Dette er hverdagen for journalister i norske rettssaler. Behovet for tydeligere regler er åpenbart.

På bakgrunn av dette, mener VG at Aarlis forslag er rimelig. Igjen skaper det en forutberegnelighet, både for pressen, påtalemyndigheten og domstolen. Det vil bidra sterkt til å heve kvaliteten og preisjonen på dekningen av rettssaker, samtidig som det i svært liten grad svekker personvernet, ettersom opplysningene allerede har vært uttalt i åpen rett.

Det påpekes også at det er viktig at regelen skal kunne fungere som grunnlag for innsyn i avsluttede saker, og at innsynsbegjæringene ikke trenger å sendes underveis i rettssaken. Det er ofte etter en rettssak pressen får tips om mulig urett eller forhold som bør undersøkes.

29 b), tredje ledd, *Personer i oppdrag underlagt redaktøransvar etter medieansvarsloven har også rett til kontrollert gjennomsyn av lyd- og bildeprotokoller fra hoved- og ankeforhandlinger, jf. straffeprosessloven § 23. Andre med særlig interesse i innsyn kan gis samme adgang:*

VG støtter her NPs argumentasjon, særlig når det gjelder utfordringene ved "kontrollert gjennomsyn".

Igjen ønsker vi å gi et konkret eksempel. VG har tidligere søkt om gjennomsyn av en rettssak som gikk for åpne dører i Nord-Troms tingrett. Vi ble henvist til kontrollert gjennomsyn i Tromsø. Dette kunne ikke gjennomføres i Oslo eller digitalt, og noen måtte overse gjennomsynet. I sum ble dette upraktisk, kostbart og lite effektivt. Ikke alle redaksjoner ville hatt ressurser til et slikt gjennomsyn.

Vi formoder at dagens praksis også er krevende for domstolene ettersom kontrollert innsyn vil innebære stor bruk av ressurser for dem.

Siden den foreslåtte regelen er svært viktig for at pressen skal kunne drive uavhengig journalistikk i eldre saker man ikke hadde anledning til å følge da de gikk for retten, mener VG at innsyn skal gis på vanlig måte ved at opptaket kan sendes digitalt.

29 b), fjerde ledd, *I straffesaker som avsluttes utenfor domstolene kan det gis innsyn i dokumenter avgjørelsen bygger på etter en vurdering av merinnsyn, jf. § 29 e.*

VG støtter her NJs argumentasjon, men vil særlig fremheve at det er viktig at regelen ikke tolkes slik at pressen avskjæres fra innsyn i dokumenter i en sak som er avsluttet i domstolene.

I dag lages det mye god kriminaljournalistikk på saker som er ferdig behandlet i domstolene, enten det endte med fellende dom eller frifinnelse. Det kan vises til Baneheia-saken og Tengs-saken. Det er viktig at det nye regelverket er tydelig på at innsyn i dokumenter også er mulig etter en merinnsynsvurdering i tråd med praksis fra EMD og Høyesterett. Det er også viktig for den uavhengige journalistikken at reglene samlet sett ikke blir forstått slik at man ikke kan få innsyn i dokumenter som ikke er blitt fremlagt i åpen rett. Det må også her foretas en konkret vurdering og merinnsyn må vurderes.

Med vennlig hilsen

Gard Steiro
Ansvarlig redaktør, VG